

Fehér VÁRtervező KFT.

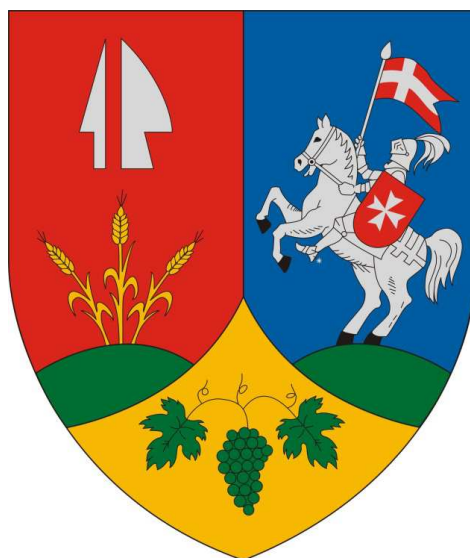
8000 Székesfehérvár, Rába utca 22.

tel.: +36 70/385 0133

email: feterv@feterv.hu

ISZKASZENTGYÖRGY TELEPÜLÉSRENDEZÉSI ESZKÖZEINEK
TELJES FELÜLVIZSGÁLATA
TELEPÜLÉSSZERKEZETI TERV
HELYI ÉPÍTÉSI SZABÁLYZAT ÉS SZABÁLYOZÁSI TERV

TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI
HATÁSTANULMÁNY

MEGBÍZÓ:

Iszkaszentgyörgy Község Önkormányzata
8043 Iszkaszentgyörgy, Kossuth tér 1.

FELELŐS TERVEZŐ:

Fehér Vártervező Kft.
8000 Székesfehérvár, Rába utca 22.

Bevezető

A település történelme

Iszkaszentgyörgy már a honfoglalást megelőző évezredekben is lakott hely volt, bronzkori település nyomait tárták fel a község területén. Feltételezik, hogy Várpalota- Csór irányából Iszkaszentgyörgyön keresztül egy római időkben épített út vezethetett, amely Magyaralmás- Csákberény- Csákvár felé haladt. A Római Birodalom összeomlását követő évszázadokban hun, avar, germán népek telepedtek meg ezen a területen, ami nem csoda, hiszen a földrajzi adottságok és a természeti viszonyok kedvezőek voltak (pl. hőforrások). A honfoglaló magyarok is felverték szállásaikat e tájon.

A község nevét már 1193-ban említi egy írásos emlék Izca alakban. Ekkor a mai település helyén 3 falu, Iszka, Szentgyörgy és Atya állt. Szentgyörgy neve a 14. században bukkan fel, 1352-ben “Zent gyurgh” , 1392-ben “Zentgurch” , 1405-ben “Zenthgyurgh” , 1409-ben “Zentgurch” , 1411-ben “Zengugh” , 1441-ben “Zenthgyorgy” , 1445-ben “Zentgowrgh” , “Zenthgyewrgh” majd “Senthgergh” neveken. 1590-ben Szent Giorg néven szerepel. Az 1691-es községi körpecséten már a teljes neve szerepel: “ISKA ZENT GIORG 1691” . 1702-ben Zent György ad Iscam, 1707-ben pedig Pagus Isca Szent-György alakban fordul elő a falu neve.

1601-ben, Székesfehérvár keresztyének általi elfoglalását követően a megtartásáért folyó sárréti csata részben településünkön zajlott.

A törökök 150 éves ittlétét, 1688-at követően a település folyamatosan lakott, a falu magja a mai tűzoltószertár környéke.

1735-ben teszik az első említést az iszkaszentgyörgyi kastélyról, melyet Amadé Antal építtetett, eközben a falu pedig terjeszkedik keleti (mai Kossuth utca) és déli (mai Szabadság utca) irányba. 1800-ban az Amadék eladják a kastélyt Bajzáth József veszprémi püspöknek. Öccse, János, majd ennek fia, Bajzáth György (1791-1869), Fejér vármegye alispánja, jelentős építkezéseket folytat. Tőle a kastélyt lánya, Valéria örökölte, aki gróf Pappenheim Sándorhoz ment feleségül. A következő jelentős kastélyátépítés az ő fia, Pappenheim Siegfried nevéhez fűződik. Felesége – gróf Károlyi Erzsébet (gróf Károlyi Mihály nővére) – hozományából a nyugati melléképületet teljesen újjáépíttette Gabriel Seidl tervei alapján, s ez az építkezés 1908-ra fejeződött be.

A falu belterületétől nem messze tört fel a Duzzogó forrás 28 °C-os vizével, ami fölé 1908-ban Pappenheim Siegfried fürdőépületet terveztetett, de ez ekkor nem épült meg, csak a két világháború között, akkor is szerényebb formában, de ez is impozáns volt. Márvánnyal bélelt két medence, másfél ölnyi borostyánnal bevont kőfal, melyet antik kőfaragványok díszítettek, vadszőlővel befuttatott öltözők és csobogó kristálytisztá forrásvíz. A fürdő még az 50-es években is működött, majd a helyi bauxitbányászat következtében a fürdőt tápláló forrás elapadt, a létesítmény teljesen tönkrement. A kerítés falába egykor beépített római kőfaragványok menekültek meg csupán a pusztulástól, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum őrzi őket.

A község első temploma valószínűleg a mai református templom elődje volt, a második 1392-ben épült fel, amit a Szentgyörgyi család nyomban le is romboltatott, hogy köveiből Szentgyörgyön építsen új szentegyházat. A 19. század első felében a református gyülekezet lélekszáma több mint 500 főt tett ki. A templom 1827-ben új belső berendezést kapott, de 1868. szeptember 2-án leégett a templom, a parókia és az iskola. Gyűjtés indult az újjáépítésre, s a következő évben már a megrepedt harangot is újraöntötték. 1911-ben került sor az orgonavételre. 1927-ben sor került a mai

nagy és kis harangok beszerzésére. A gyülekezet 1939-ben új iskolát épített. 1945-ben a toronysüveget akna rombolta szét, a parókia pedig leégett, benne az 1725-től vezetett anyakönyvekkel.

1786-ban a református templom, míg '1860-ban a katolikus templom is elnyeri mai formáját.'

„A katolikus egyház újjászerveződése az Amadék nevéhez köthető, ők építették a török utáni első katolikus templomot 1728-31 között a mai katolikus templom helyén. 1824-25-ben új templom építésének munkálatai indultak meg. Jelentősebb renováláson 1940-ben esett át a templom. A II. világháború alatt leégett a templom tetőzete, a torony csigalépcsőzete. Már az 1763. évi feljegyzés említi az orgonát. 1870-ben új orgona került a kórusra. A templomi ünneplések mellett igen látványosak voltak az utcákon végigvonuló körmenetek, melyek a földesúri kápolnához vezettek. Ezt az '50-60-as években lebontották, helyébe épült a kastélyfeljáró lépcsője. Lerombolása a vallásos érzés durva megsértése volt.”

A település a magyar történelem fordulópontjain (1848, I. és II. világháború, 1956) mindig meghozta a saját áldozatát, anyagiakban és emberáldozatokban egyaránt. Különösen fájdalmas volt a II. világháború, mert a front 3 hónapon keresztül településünk határában húzódott, a települést jelentős veszteség érte.

1940-ben bauxitot találtak a településen, ami fájdalmas következményekkel járt: a megnyitott bánya mélyművelése miatt az 1960-as években eltűnt az értékes karsztvíz a kutakból és a termálvíz a tavakból, majd 1966-ban településünk területéből a kommunista országvezetés egy nagy részt kihalított, hogy létrehozzon egy önálló, szocialista bányásztelepülést.

A rendszerváltást követően a település népessége folyamatosan növekszik, Székesfehérvár agglomerációs övezetében az egyik legkedveltebb célpontja a fiatal családoknak, illetve a város zajától megcsömörlötteknek.

A második világháború után az üresen maradt épületet a szovjet csapatok kórháznak rendezték be, majd az épületet görög menekültek lakták. Utána rövid ideig üdülő volt, majd az 50-es évek végén a Bauxitbánya Vállalat munkásszállót működtetett benne. A 60-as évek elején a községi tanács kezelésébe került, itt működött a tanácsi hivatal, a rendőrőrs, a gyógyszertár, a postahivatal, egy vegyesbolt, a művelődési ház helyet kapott klubokkal, könyvtárral, mozival, itt volt az OTP, az Autójavító vállalat, gyermekgondozó, iskola, valamint itt lakott 10 család: pedagógusok, egészségügyi dolgozók szolgálati illetve bérlakásban. 1985-ben megkezdték az épület felújítási munkálatait, lecserélték a teljes tetőszerkezetet. 1995-ben az önkormányzati hivatal kiköltözésével a teljesen felújított barokk szárny üressé vált és a Kincstári Vagyonkezelő Intézet kezelésébe került.

Természetesen a kastélyhoz kastélypark is tartozott, melynek építése Bajzáth György nevéhez fűződik, aki angliai utazásának tapasztalatai alapján építette a parkot. Pappenheim Siegfried és Károlyi Erzsébet Schusstig nevű főkertészükkal hosszabb időt töltöttek Angliában, ahol sorra járták a főúri kastélyokat, s hazatérve téglalap alakú területen teraszosan kialakított, geometrikus elrendezésű kertrésszel bővítették a parkot. Szimmetrikus elrendezés, geometrikus terepformák, nyírt sövények, bokrok, fasorok és sok-sok kerti építmény (támfalak, lépcsők, medence, diadalív) jellemezték a kertrészt. Az egykori kertből nem sok maradt meg. A növényállomány elavult, az utak, ösvények csak részben követik az egykori utak nyomvonalát. 1991-ben az Országos Műemlékvédelem felmérte a parkot, amit várhatóan a kert rekonstrukciós tervének elkészítése követ.

A
Rák
óczi
Ferenc
utca
a
látka
épe
a
kastély
felől,
196
9-
ben
, és

napjainkban

A Rákóczi Ferenc utca utcaképe 1971-ben, és napjainkban

Műemlékek, helyi építészeti értékek

törzsszám	azonosító	cím	név	védelem	helyrajzi szám
1708	3658	Kossuth Tér 1.	Amade–Bajzáth–Pappenheim–Károlyi-kastély és parkja	Műemlék	1, 2, 524, 525, 528/1–2, 529, 530 hrsz
1709	3657	Fő tér 4.	Szentháromság Római katolikus templom	Műemlék	59 hrsz
1710	3659	Fő tér 4.	Református templom	Műemlék	33 hrsz
1710	22110		Református templom műemléki környezete	műemlék i környezet	32, 31, 34, 35, 36, 37, (3/5), 248, 249 hrsz
1709	22112		Szentháromság Római katolikus templom műemléki környezete	műemlék i környezet	43, 49, 54, 56, (57), 58, 05/4, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 92, 93 hrsz
1708	22111		Amade–Bajzáth–Pappenheim–Károlyi-kastély és parkjának műemléki környezete	műemlék i környezet	0260, 0259, 3506, 3503, (3502), 527, 512, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, (513), 373/1, 372, 370/1, 370/2, 355/3, 355/5, 268, (371), 266/2, 265/1, 5/3, 5/4, (3/6), (3/7), (3/4), 3/3 hrsz

Amade–Bajzáth–Pappenheim–Károlyi-kastély és parkja törzsszám: 1708 Iszkaszentgyörgy, Kossuth tér 1. hrsz.: 1, 2, 524, 525, 528/1–2, 529, 530

1764-ben épült barokk stílusban, 1908-ban neobarokk stílusban felújították.

Település szélén, parkban, szabadon álló, részben alapincézett, egy- és kétszintes szárnyakból álló, szabálytalan alaprajzú épületegyüttes. A téglalap alaprajzú, emeletes központi épület, kontyolt nyeregtetős középrizalitokkal. ÉNy-i udvari homlokzatának széleihez aszimmetrikus elrendezésben és eltérő architektúrával T alakban, É-ről kontyolt nyeregtetős, földszintes, D-ről manzárd tetős, emeletes szárnyépületek csatlakoznak. A szárnyépületek DK-i, főhomlokzat felőli végén, egymástól eltérő kialakítású tornyok, a D-i szárny Ny-i végére merőlegesen ismét egy torony és további, földszintes, manzárdtetős szárny, az egykori istálló csatlakozik. Az emeletes barokk főszárny kéttraktusos alaprajzi elrendezésű, földszintjén kereszt- és fiókos dongaboltozatos helyiségek stukkódíszítéssel, a lépcsőházban rokokó, kő mellvédés korlát. Az emeleti helyiségek síkfödémesek, a középtengelyben díszterem. Az É-i szárnyban csehsüveg boltozatos helyiség sor, a D-i, neobarokk szárnyban, fiókos dongaboltozatos folyosóra felfűzött síkmennyezetes helyiségek és manzárd szint. Díszítőfestés: az emeleti díszteremben és egyes helyiségekben, klasszicista és rokokó. A főszárny középrészét és az udvart határoló mellékszárnyak egy részét Amadé Antal építtette a 18. század elején. 1764-ben Amadé Tádé idején épült a K-i szárny. A 18–19. század fordulóján készült a főépület udvarra néző csarnoka. A főépület park felőli klasszicista részét Bajzáth György építtette 1820 körül. A DK-i és DNy-i neobarokk szárnyak, nagyrészt a klasszicista

részek átépítésével, Pappenheim Szigfrid idejében, 1904–1908 között épültek (építész: Gabriel Seidl).

Épületszobrászati díszek: 1908 (Adolf Hildebrandt, Vögerl, Jablonszky János); a főszárny

K-i homlokzatának nyíláskeretei, 1840 körül (építőmester: Langmasy Mihály). 1936 után Károlyi Erzsébet grófnő tulajdonába került. Az egykor kőkerítéssel övezett, 1905 körül kiépített francia kert nagyrészt elpusztult, bejárati kapuján Pappenheim-címer és kővázák. Bejárata mellett az egykori ún. „francia porta” épülete lakóháznak átalakítva.

A homlokzat előtti medencét díszítő szobor töredékei a kastélyépület előcsarnokában. Helyreállítása 1985 óta szakaszosan folyik. Jelenleg öregek otthona, általános iskola és művelődési ház működik benne.

Római katolikus templom (Szentháromság) törzsszám:1709 Rákóczi Ferenc u. hrsz.: 59

Klasszicista stílusban épült 19. század első felében. Település szélén, dombon, szabadon álló, kereszthajós, alacsony bővítményekkel övezett, félköríves szentélyzáródású, Ny-i homlokzati tornyos templom, a szentély és a kereszthajó felé kontyolt nyeregtetővel. Főhomlokzatán a körbefutó főpárkányt ion fejezetes pilaszterpárok tartják, párkányos timpanon zárja le, a tengelyben vízszintes záradékú, kőkeretes, szemöldökpárkányos kapu, fölötte félkör ablak, a timpanon fölött egyszintes, kupolával fedett torony. Oldalhomlokzata tagolt, szélről főpárkányig magasodó mellékterek, D-en íves ablakokkal, középen alacsonyabb portikuszos bejárattal, É-on vaklunetták, középen alacsony, egyablakos, féltetős beékelődő szakasz. Csehsüveg boltozatos hajó, dongaboltozatos kereszthajó, a bejárati oldalon háromnyílásos, csehsüveg boltozatos karzat. Falképek: 1960 (Bicskei Karle János).

Berendezés: jellemzően 19. század második fele; É-i mellékoltárkép, 1868 (F. Bulz).

Építtette Várkonyi Amadé kegyúr, 1728–1731 között. Bajzáth György, a későbbi birtokos, 1825–1845 között és 1859–1860-ban építtette ki a mai formára. 1941–1943-ban felújítva.

Ref. templom törzsszám: 1710, Rákóczi Ferenc u. 31. hrsz.: 33

Késő barokk stílusban épült 1789-ben

Település központjában, a lelkészlak telkének végében, szabadon álló, egyhajós, téglalap alaprajzú, egyenes záradékú, nyeregtetős templom, Ny-i homlokzata előtt toronnyal. Tagolatlan falfelületein hóbörcsös vakolat, a falszéleken és a nyílások körül sima meszelt sávok. A tornyot profilos órapárkány zárja, bádogg héjazatú gúllasisakkal fedett, bejárata a D-i oldalon. A D-i homlokzat előtt oromfalas előcsarnok, a homlokzaton két szintben elhelyezkedő ablakok. Az alsó ablakokban fűzött vasrács, a felsők egy részében késő barokk, öntött ólomüveg betétek. Síkmennyezetes, stukkódíszes hajó, mindkét végében fakarzat, dongaboltozatos előcsarnok. Berendezés: falazott szószék, fa hangvető, késő barokk, 18. század vége. Középkori, 14. századi templom helyén épült. A hajó 1782-ben, a torony 1789-ben készült, majd 1827-ben megmagasították. Az 1868-ban leégett berendezést 1911-ben pótolták, ekkor készült a fakarzat is.

Református templom műemléki környezete törzsszám: 1710; azonosítószáma 22110

Érintett ingatlanok: 32, 31, 34, 35, 36, 37, (3/5), 248, 249 hrsz

Szentháromság Római katolikus templom műemléki környezete törzsszám: 1709; azonosítószáma: 22112

Érintett ingatlanok: 43, 49, 54, 56, (57), 58, 05/4, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 92, 93 hrsz

Amade–Bajzáth–Pappenheim–Károlyi-kastély és parkjának műemléki környezete törzsszám: 1708; azonosítószáma: 22111

Érintett ingatlanok: 0260, 0259, 3506, 3503, (3502), 527, 512,516,517,518,519,520,521,522,523, (513), 373/1, 372, 370/1, 370/2, 355/3, 355/5, 268, (371), 266/2, 265/1, 5/3, 5/4, (3/6), (3/7), (3/4), 3/3 hrsz

Helyi védelemre javasolt építészeti értékek:

A helyi védelem a Településkép védelméről szóló 2016. LXXIV. törvény és a településfejlesztési koncepcióról, az integrált településfejlesztési stratégiáról és a településrendezési eszközökről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 314/2012 (XI. 8.) Korm. rendelet (Korm.R.) értelmében a településkép-védelmi helyi rendelet megalkotásával, értékleltár alapján lehetséges. A már elfogadott településkép-védelmi helyi rendelet kiegészítéséhez szükséges részletes értékleltárát jelen hatástanulmányban készül el.

Sorszám	Cím	Hrsz	Funkció
1.	Iszkaszentgyörgy, Dózsa Gy. u	58	Grófi kriptá
2.	Iszkaszentgyörgy	3511/A	Grófi pince
3.	Iszkaszentgyörgy	0105/9	Magtár

ÉRTÉKLELTÁR

SORSZÁM	VÉDELEM JELLEGE	CÍM	HRSZ
HV-1	Helyi egyedi védelem	Iszkaszentgyörgy, Dózsa Gy. u	58

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Grófi Kripta

A családi sírboltkápolna földalatti sírboltját 1824-ben építette Bajzáth György báró, majd később kápolnát emeltetett fölé s azt édesanyjának, Sólonyi Rozáliának emlékére szent Rozália tiszteletére szenteltette fel 1846-ban. Özvegy Pészaki B. Bajzáth Györgyné, szül. Berneki Bernrieder Mária e kápolnát újjáépítette, új boltozattal, tetővel, toronnyal, ajtóval, ablakokkal s díszítményekkel. A Szent Rozália Kápolnát 1871. november 29-én avatta fel Stekl Alajos alesperes, iszkaszentgyörgyi plébános, szentszéki ülnök, zsinati vizsgáló s bölcsész tudor. A sírboltkápolna örök nyughelyül szolgál a család több tagjának és azok hozzátartozóinak. A kápolnát a falu egészen a kilencvenes évek végéig ravatalozóként használta. Jelenleg az Önkormányzat a család támogatásával felújítja a kápolnát és a család óhajának megfelelően ökumenikus imahelyként kívánja a jövőben használni, az 1601-es csata emlékhelyének részeként.

JAVASOLT BEAVATKOZÁS

Az épület teljes felújítása szükséges. A tető horganyból készült fémlemez fedése megőrzendő, az ereszcsontra cserére szorul. Az épület talajvíz elleni szigetelését meg kell oldani, a nyílászárókat fel kell újítani.

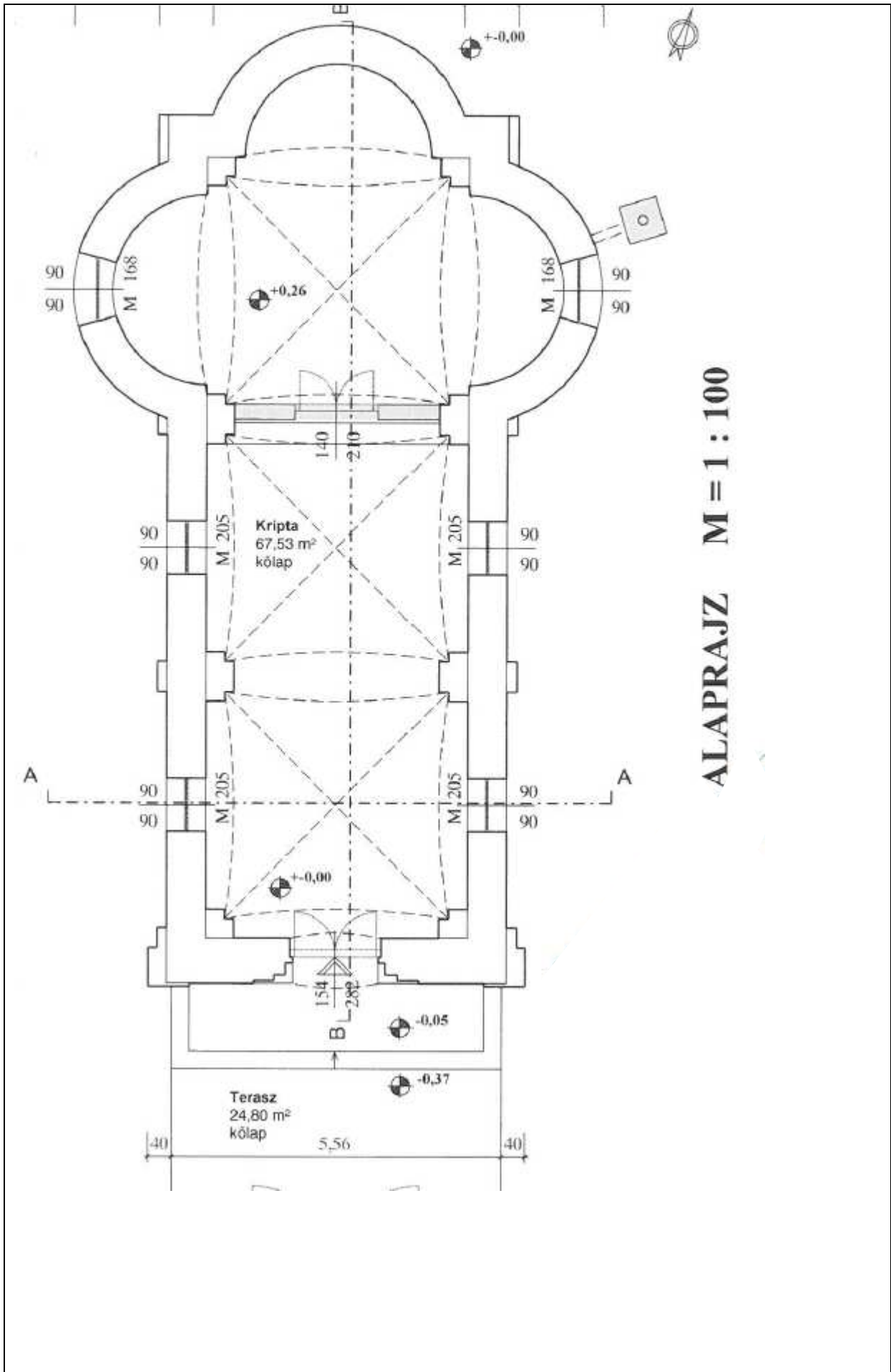
A homlokzati és belső vakolatot javítani kell. A vakolat architektúra, a párkányzat és az ablakok keretezése visszaállítandó.

Az épület jelenlegi tömegét és építészeti kialakítását meg kell őrizni.

A nyílászárók ritmusa, helye és mérete nem változtatható meg, csak különlegesen indokolt esetben.

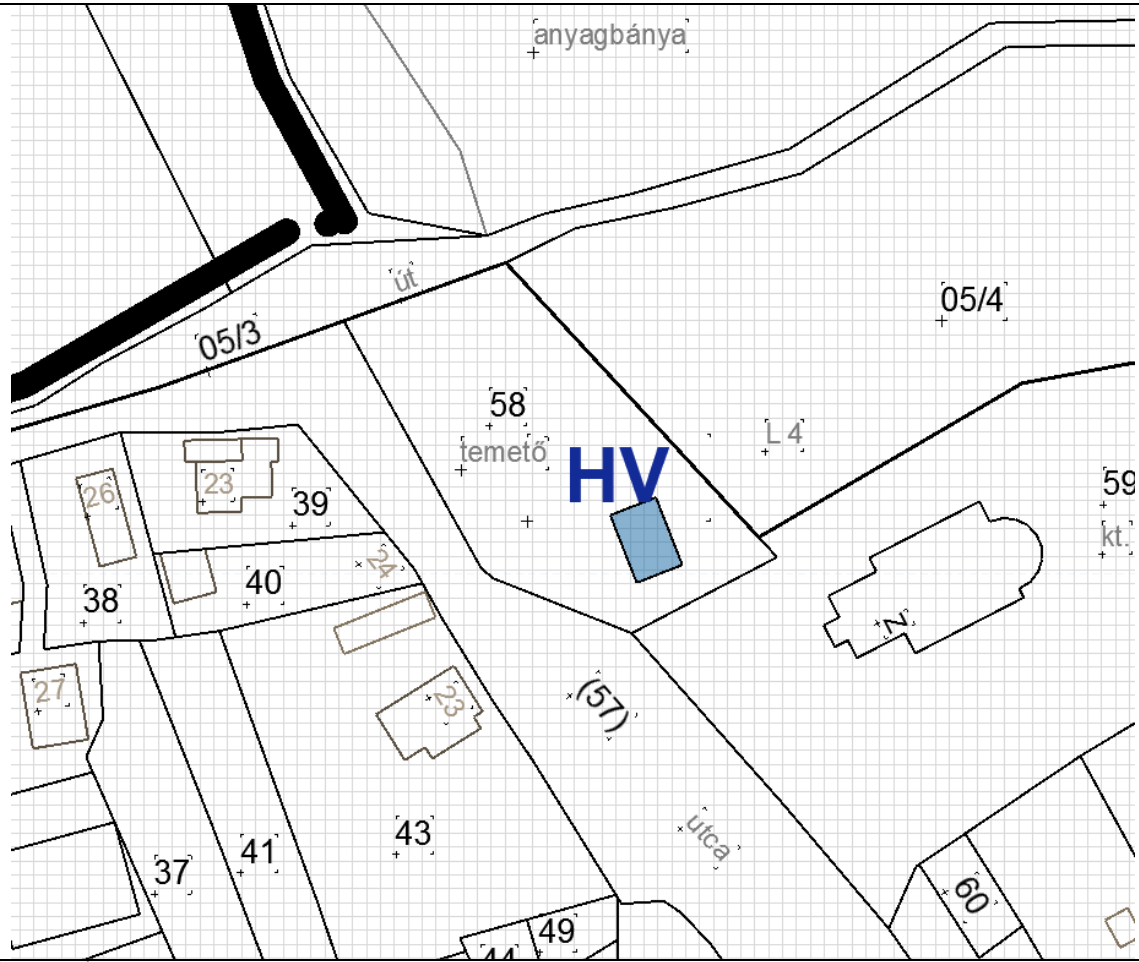
A jelenlegi nyílászárók osztását meg kell őrizni.

AZ ÉPÜLET ALAPRAJZA

ALAPRAJZ M = 1 : 100

HELYSZÍNRAJZ

FÉNYKÉPEK

ÉRTÉKLELTÁR

SORSZÁM	VÉDELEM JELLEGE	CÍM	HRSZ
HV-2	Helyi egyedi védelem	Iszkaszentgyörgy Grófi pince	3511/A

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Grófi Pince

A Kastélytól délnyugata található pincesoron levő pincék közül a legnagyobb az ún. Grófi pince.

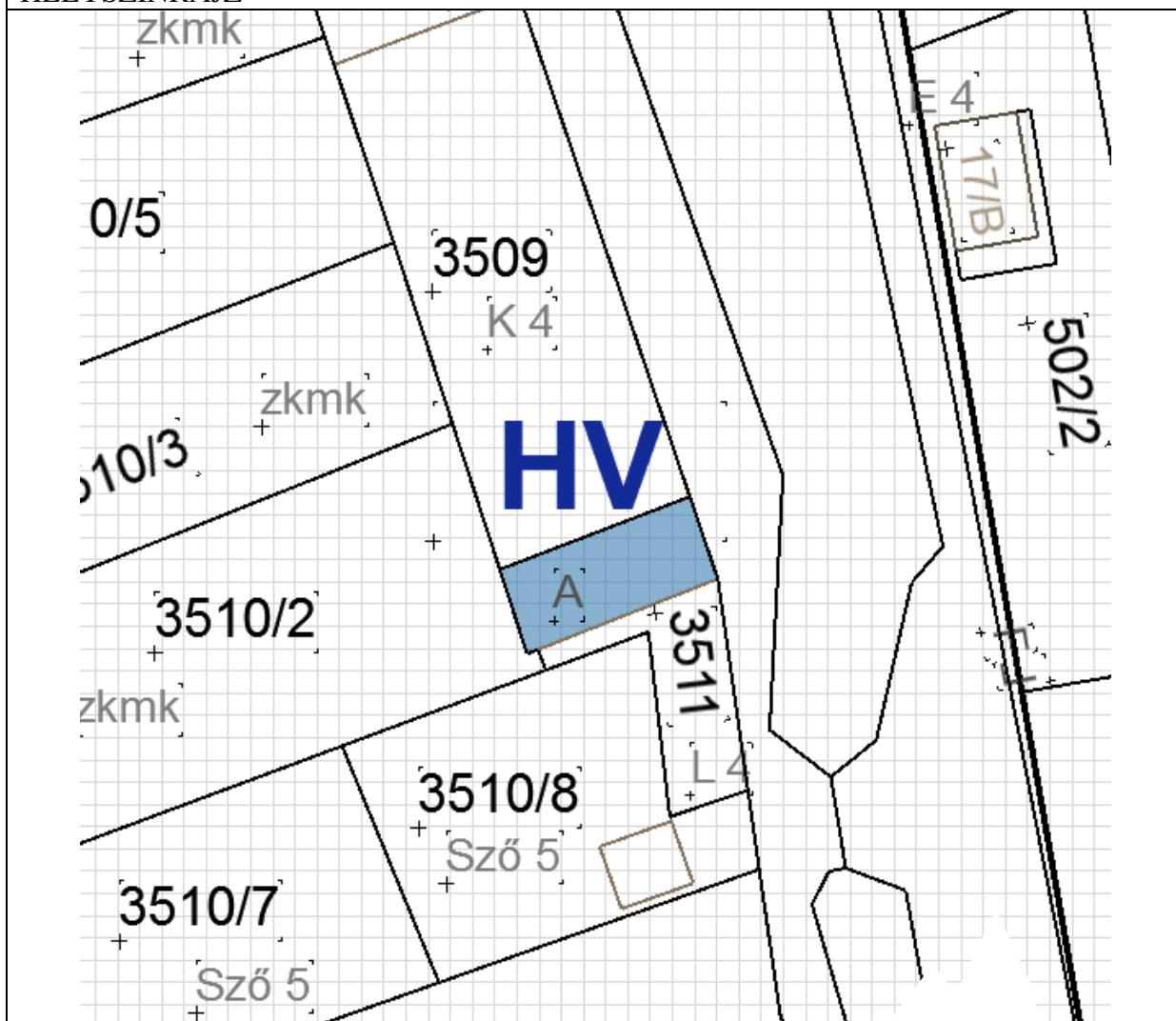
A hagyomány szerint a pincét a Gróf építtette és a kastélyhoz tartozott. A pince jelenleg magán tulajdonban van. A Pince sori bejárat utólag épült, a pince maga a bejáratra merőlegesen, több telket érintően terepszint alatt húzódik. Bejáratát a közelmúltban átépítették.

JAVASOLT BEAVATKOZÁS

A pince fenntartásáról és felújításáról a tulajdonos gondoskodik.

Jelenlegi tömegét és építészeti kialakítását meg kell őrizni. Amennyiben a tulajdonviszonyok lehetővé teszik az épület eredeti bejáratát a kastély felől vissza kell állítani, eredeti méretét a beomlott részek helyreállításával újjá kell építeni.

HELYSZÍNRAJZ

FÉNYKÉPEK

ÉRTÉKLELTÁR

SORSZÁM	VÉDELEM JELLEGE	CÍM	HRSZ
HV-3	Helyi egyedi védelem	Iszkaszentgyörgy, Belmajor	0105/9

LEÍRÁS, JELLEMZŐK

Magtár

Az egykori magtár épületet az 1930-as évek környékén építették. Az épület szerkezeti állapota megfelelő, felújításra szorul.

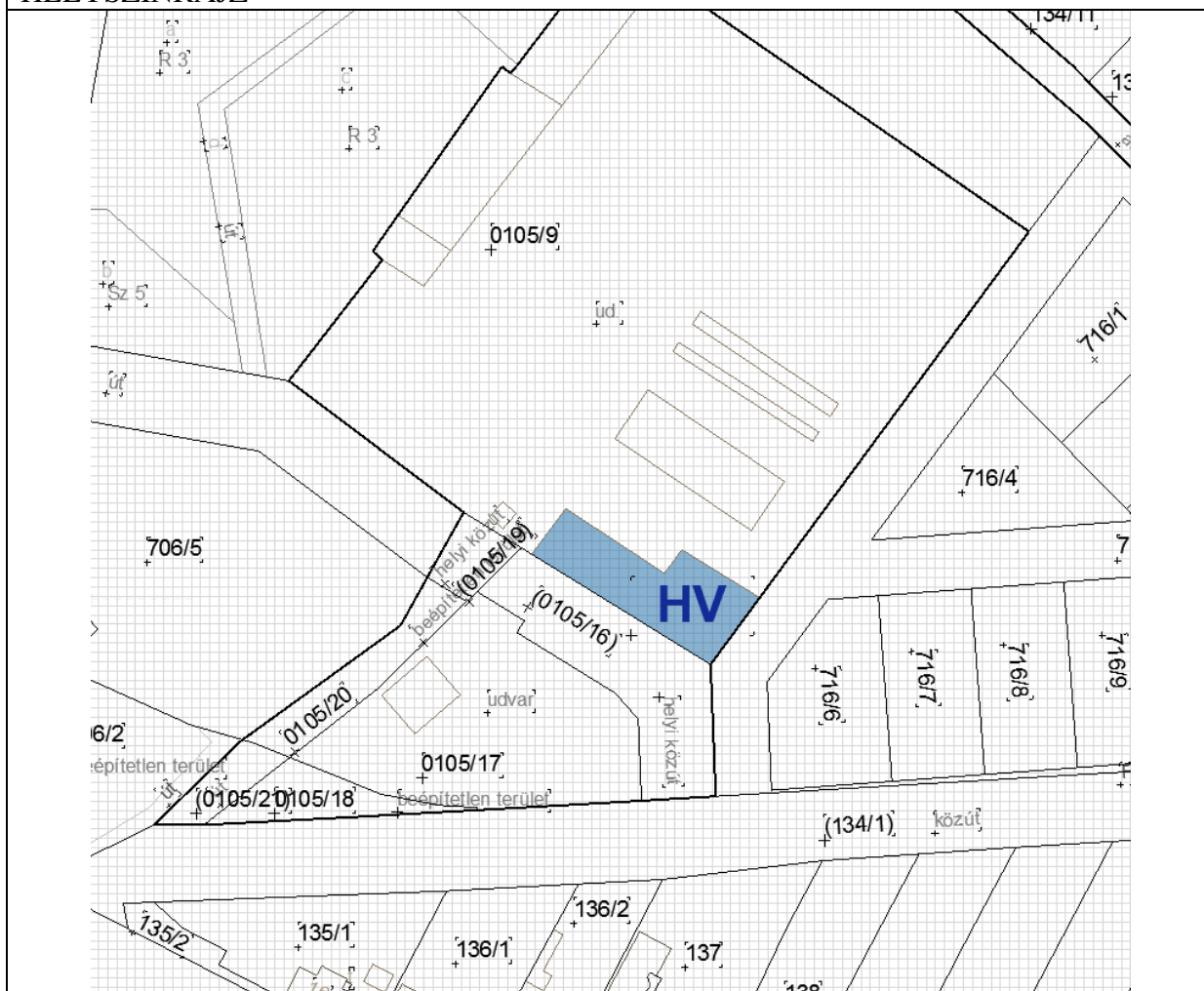
JAVASOLT BEAVATKOZÁS

Az épület teljes felújítása szükséges. A tető héjazata és az ereszcatorna cserére szorul. Az épület talajvíz elleni szigetelését meg kell oldani, a nyílászárókat fel kell újítani.

A homlokzati és belső vakolatot javítani kell. Az épület jelenlegi tömegét és építészeti kialakítását meg kell őrizni.

A nyílászárók ritmusa, helye és mérete nem változtatható meg, csak különlegesen indokolt esetben.

HELYSZÍNRAJZ

FÉNYKÉPEK

ISZKASZENTGYÖRGY KÖZSÉG
TELEPÜLÉSI ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY
RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ
2018. DECEMBER

Tartalom

1. Örökségvédelmi vizsgálat
 - 1.1. A település történeti leírása
 - 1.2. A település régészeti örökségének felmérése
 - 1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai
 - 1.2.2. Jogszabályi környezet
 - 1.2.3. Régészeti lelőhelyek
2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése a régészeti örökségre
 - 2.1. A területfelhasználási változások ismertetése
 - 2.1.1. Beépítésre szánt területek
 - 2.1.2. Beépítésre nem szánt területek
 - 2.2. A változások hatásai a régészeti örökségre
 - 2.2.1. A beépítésre szánt területeken
 - 2.2.2. A beépítésre nem szánt területeken
3. Értékvédelmi terv (régészet)
4. Összefoglalás

1. ÖRÖKSÉGVÉDELMI VIZSGÁLAT

1.1. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁSA

A mai Iszkaszentgyörgy három középkori falu, Iszka, Szentgyörgy és Atya határából tevődött össze.

Iszka

Az Iszka név eredete bizonytalan, a lehetséges megoldások között felmerült a szláv szkal, szkala, azaz szikla névből való eredeztetés, valamint a személynévből (esetleg birtokosa nevéből) való eredet is. Írott forrásokban elsőként 1193-ban találkozunk Iszka említésével „Izca” alakban. Később viszonylag gyakran szerepel középkori okleveles forrásokban. Az 1350. évi, majd az 1441. és 1445. évi okleveleink „Terra Izka”, azaz Iszka földként emlegetik. Ezt követően, 1475-ben magyarul is előfordul, mint „Izka fewlde”.

Az iszkai középkori határ meghatározásához kevés adat áll rendelkezésre. Az Iszka és Szentgyörgy közötti határjelek ott lehettek, ahol ma a Hegyhátak dűlőinek Szentgyörgy felé eső széle húzódik, a volt vincellérháztól a paprétekig. Nyugati határa a Hidegvölgyön felfelé húzódhatott. Siklói Gyula a Csór közigazgatási területének keleti részén, közvetlenül a 8. számú főút déli oldalán elterülő MRT 1/15. lelőhelyet (azonosítószáma: 22474) vélte a középkori Izka falu helyének.

Iszkát a középkor folyamán a fehérvári keresztesek birtokolták. 1358-tól 1489-ig folyamatosan a Szentgyörgyi családdal az olykor véres küzdelmekké fajuló határpercek, de még ezt követően is előfordulnak villongások a szentgyörgyi lakosokkal. 1543-ban a keresztes lovagrend menekülni kényszerült a török elől. Iszkai szőlőhegyük, földjeik is elpusztultak, a vidék elnéptelenedett.

Atya

Atyát az etimológiai kutatás személy- és nemzetségnévnek tartja. A név korábbi alakjait Atyusz, Atha, Oghus, Ochuz formákban ismerjük. Atya falu 1339-ben Atha, 1489-ben Athya, 1542-ben Atya, 1772-ben pedig Attya változatokban fordult elő az oklevelekben. Vélhetően az Árpád-korban alapították, de a középkori falu pontos helye még nem ismert. A hagyomány a Duzzogótól északkeletre, mai Rókaliki-tábla helyére teszi a hajdani Atya falut. Területén döntően erdő és rét terült el, ami meghatározhatta a falu népének megélhetését, vélhetően főként az állattartásból és az erdőgazdálkodásból. 1489-ben a székesfehérvári káptalan birtokaihoz tartozott. A török korból egyetlen adat sem maradt fent a településről, valamikor ebben az időszakban pusztulhatott el.

Szentgyörgy

Szentgyörgy neve a szent lovag nevét őrzi. A település neve 1352-en bukkan fel Zent gyurgh néven, 1392-ben Zentgurch, 1405-ben Zentgyurgh, 1409-ben Zentgurch, 1411-ben Zengugh, 1441-ben Zenthgyorgy, majd 1445-ben Zenthgowrgh, Zentgyewrgh és Senthgergh változatokban szerepel. Az 1590. évi adóösszeírásban Szent Giorgként írják, az 1691-ben készült községi körpecséten azonban már Iska Zent Giorgként szerepel. Első ismert birtokosa a 14. századtól a Szentgyörgyi család. 1489-ben Fajszai Ányos, majd 1511-ben Dobokai Sárközi Pál birtokába került a falu. A Sárközieket a Marcaltői család váltotta fel, majd a Marcaltői család kihalása után (1648) az Amadék örökölték Szentgyörgyöt. A falu utolsó földesura a Pappenheim család volt, akikhez beházasodás révén jutott a szentgyörgyi uradalom.

A 15 éves háborúban Fehérvár visszafoglalását követően, 1601 október 15-én Philippe Emanuel Mercoeur herceg vezette császári hadak a „szentgyörgyi mezőn” ütköztek meg az új török nagyvezér, Haszán pasa által irányított oszmán-törökökkel. Október 15-én az oszmánok komoly vereséget szenvedtek és meghátrálásra kényszerültek. A csatában elesett Mehmed budai pasa, és a nagyvezér Mehmed nevű helyettese (*kethüda*) is.

Iszkaszentgyörgy

A 17. század végétől tehát – helységegyesülés jóvoltából – már Iszkaszentgyörgynek nevezik a települést, amelynek mostani határa még a török korban alakult ki. Az első katonai felmérés térképe alapján a történeti településmag a mai Rákóczi Ferenc u. és Szabadság u. körüli terület (*I. ábra*).

A 18. század közepétől német telepések érkeztek a településre, amit a Német utca elnevezés és a katolikus anyakönyvben olvasható német nevek jeleznek.

Felhasznált irodalom

Bagi Zoltán Péter: „*Én alig voltam erősb és rettenetesb harczon és viadalon, mint ez vala*”. A keresztény és az oszmán főserég harca 1601-ben. Iszkaszentgyörgy 2016, 152–160.

Németh Gyula: Iszkaszentgyörgy története a legrégebb időktől a felszabadulásig. Iszkaszentgyörgy, 1976.

Németh Gyula – Gombosné Kis Edit: Iszkaszentgyörgy története. Iszkaszentgyörgy, 2001.

1. ábra: Iszkaszentgyörgy az első katonai felmérés térképén (1782–85)

1.2. A TELEPÜLÉS RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGÉNEK FELMÉRÉSE

1.2.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészének forrásai

A régészeti munkarész a közhiteles lelőhelynyilvántartásra (Miniszterelnökség Örökségvédelmi Nyilvántartási Osztály), a Magyar Nemzeti Múzeum régészeti adatbázisára (<https://archeodatabase.hnm.hu>), a Szent István Király Múzeum munkatársai által 2018.11.29. napján végzett terepbejárás jelentésére, valamint a Szent István Király Múzeum adattárában Iszkaszentgyörgy településhez fellelhető régészeti jelentésekre, dokumentációkra, továbbá szakirodalmi adatokra támaszkodik.

1.2.2. Jogszabályi környezet

A régészeti lelőhelyek a 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban: Kötv.) 11. § (2) bekezdése alapján általános védelem alatt állnak. A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket – így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell elvégezni (Kötv. 3. §).

A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása (Kötv. 4. § (1)).

Örökségvédelemmel, régészeti lelőhelyek védelmével kapcsolatos alapvető jogszabályok jegyzéke:

- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökségvédelemről (Kötv.),
- 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről,
- 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról,
- 191/2001 (X. 18.) Korm. rendelet az örökségvédelmi bírságról,
- 439/2013 (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről.

A régészeti lelőhelyek Kötv. által meghatározott három fő típusa:

- Régészeti lelőhely

A régészeti lelőhely olyan földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatóak (Kötv. 7. § (35)). A régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének figyelembevételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Kötv. 9. §). A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Kötv. 10. § (1)). A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Kötv. 10. § (2)). Az előbbieket szellemében a földmunkával járó beruházásokkal a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket lehetőség szerint el kell kerülni (Kötv. 19. § (1)). Amennyiben erre nincs mód, a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Kötv. 19. § (2)). A régészeti feltárások költségeit – a mentő feltárás kivételével – annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

- Fokozottan védett, vagy kiemelten védett régészeti lelőhely

Tekintettel arra, hogy Iszkaszentgyörgy közigazgatási területén nincs fokozottan, vagy kiemelten védett lelőhely, ehelyütt eltekintünk a jogszabályi rendelkezések ismertetésétől.

- Régészeti érdekű terület

Régészeti érdekű területnek minősül valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető (Kötv. 7. § 29. pont). Régészeti érdekű területen fokozott figyelemmel és óvatossággal kell eljárni minden földmunkával járó beruházás esetén. Amennyiben régészeti érdekű területen bármilyen beruházás során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgy kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). A feltárással jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárással jogosult intézmény viseli.

1.2.3. Régészeti lelőhelyek

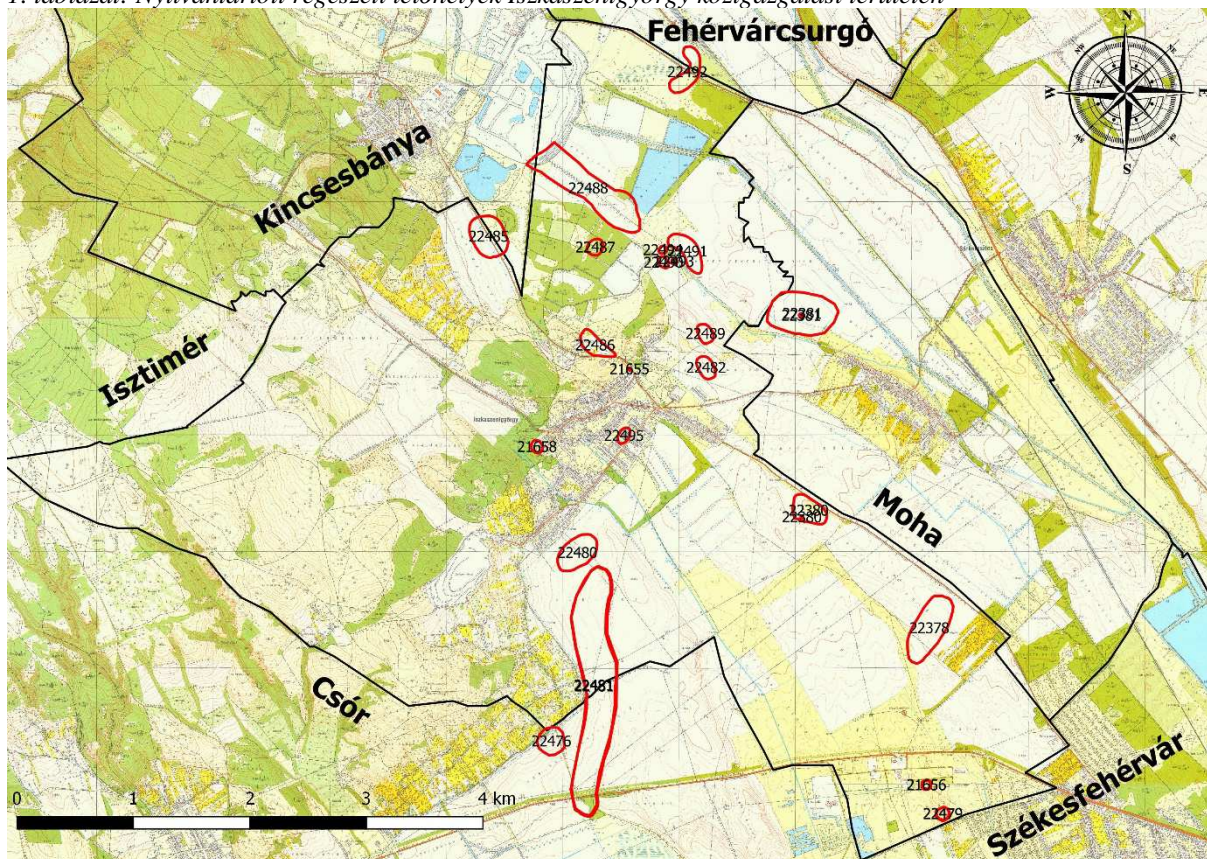
Iszkaszentgyörgy közigazgatási területén 22 nyilvántartott régészeti lelőhely található (1. táblázat, 2. ábra), közülük egy sem fokozottan vagy kiemelten védett. Mindebből kettő a szomszédos községek közigazgatási területén nyilvántartott régészeti lelőhely, amelyek kismértékben érintik Iszkaszentgyörgy közigazgatási területét is: az egyik Moha közigazgatási területén (Moha-2000/4. lelőhely, azonosítószáma: 22381), egy másik pedig Csór közigazgatási területén nyilvántartott régészeti lelőhely (Csór-MRT 1/17. lelőhely, azonosítószáma: 22476).

Lelőhely azonosító	Lelőhely neve	Lelőhely jellege	Lelőhely kora	Helyrajzszámok
21655	Kincsesbánya (MRT 2/10. lelőhely, Bitói kőfejtő)	temető	avar kor	90, 91, 02/2
21656	Imremajor (MRT 2/8. lelőhely)	sír	avar kor	624/6, 0200/4, 0207/9, 0206, 0207/7
21658	Pappenheim kastély (MRT 2/17. lelőhely)	szórványlelet	kora avar kor	1, 2
22378	MRT 2/9. lelőhely	telepnyom	őskor	0165/1, 0165/2, 0165/3, 0164,

		(felszíni)	római kor középkor	0163/2, 0167/1
22380	2000/2. (Zsellérlegelő, M81/2)	telepnyom (felszíni)	középkor	0149/7, 0148, 0149/6
22479	Retyegő (MRT 2/1. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	őskor	0207/6, 0207/7
22480	Bakbúz északi része (MRT 2/2. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	római kor	0234/7, 0234/8, 0234/9, 0236, 0238/31, 0238/5, 0238/30, 0238/32, 0238/33
22481	Bakbúz déli része (MRT 2/3. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	Árpád-kor késő középkor	0238/31, 0236, 0238/32, 0238/14, 0238/15, 0238/16, 0235, 0109, 0112/2, 0114/11, 0114/3, 0114/5, 0115, 0116/2, 0116/20, 0116/21, 0116/22, 0116/4, 0117, 0124, 0143/10, 0143/7, 0143/8, 0143/9, 0144/1, 0144/2, 0145, 0146/1, 0146/2, 0147/4, 0147/5, 0165/1, 0165/2, 0173
22482	Felső Malomi-dűlő (MRT 2/4. lelőhely, Kenderföldek, Márványhegyi-dűlő)	telepnyom (felszíni)	őskor késő középkor	0107/5, 0107/6, 0107/7, 0107/8
22485	A Somosmáli-dűlő és a Nagybébic között (MRT 2/7. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	őskor Árpád-kor késő középkor	030, 3476, 3478, 3477
22486	György-major (MRT 2/11. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	római kor Árpád-kor késő középkor	047, 049, 050/2, 055/1, 1201, 1202, 1203, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345, 1346, 1347, 1348, 1349, 1350, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1378, 1379, 1380, 1385/1
22487	Duzzogó-fürdő (MRT 2/12. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	római kor	061
22488	Rókalyuk (MRT	telepnyom	őskor	071/1, 071/2, 072, 087/1, 070/1,

	2/13. lelőhely)	(felszíni)	római kor Árpád-kor késő középkor	070/2, 064/1, 064/2, 065, 066, 063/1, 040/1
22489	Felső Malomi-dűlő II. (MRT 2/14. lelőhely, Márványhegyi-dűlő)	telepnyom (felszíni)	őskor	099/7, 099/8, 099/9
22490	Cice-malomtól NY- ra (MRT 2/15. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	Árpád-kor késő középkor	053, 096, 051
22491	Cice-malomtól K-re (MRT 2/16. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	őskor római kor	091/2, 092
22492	Nagy Lapos (MRT 2/18. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	Árpád-kor	083, 082/4, 0172, 0173
22493	Cice malom (MRT 2/19. lelőhely)	malom	ismeretlen kor	094, 095, 096, 053
22494	MRT 2/20.lelőhely	malom	ismeretlen kor	068
22495	Sportpálya (MRT 2/21. lelőhely)	telepnyom (felszíni)	népvándorláskor	286/27, 286/28, 286/29, 286/30, 286/31, 291/2, 306, 309, 352/1, 352/10, 352/11, 352/14, 352/17, 352/2, 352/3, 352/4, 352/5, 352/6, 352/7, 352/8, 352/9
22476	Csór-MRT 1/17. lelőhely	telepnyom (felszíni)	Árpád-kor késő középkor őskor	0109, 0114/17, 0114/18, 0115, 0116/22, 3272, 3273/1, 3273/2, 3273/3, 3273/4, 2007, 2008/4, 2009/1, 2009/3, 0235
22381	Moha-2000/4	telepnyom (felszíni)	középkor	069/1, 070/1, 092

1. táblázat: Nyilvántartott régészeti lelőhelyek Iszkaszentgyörgy közigazgatási területén

2. ábra: Iszkaszentgyörgy közigazgatási területére kiterjedő nyilvántartott régészeti lelőhelyek áttekintő térképe
Őskor

Iszkaszentgyörgy legkorábbi lelőhelyei az őskorból származnak. A közhiteles lelőhelynyilvántartásban 7 lelőhelynél szerepel az őskori kormeghatározás (is): 22378, 22479, 22482, 22485, 22488, 22489, 22491. Az őskori lelőhelyeket kivétel nélkül terepbejárásokon azonosították a begyűjtött kerámiatöredékek alapján. Az „őskor” kifejezés ebben az összefüggésben az újkőkortól a késő vaskorral bezárólag több ezer évet ölel át, ám ennek csak egy jóval rövidebb szakaszában volt megtelepedés az adott lelőhelyen. Nyilvánvalóan lehetőség van újabb terepbejárásokkal vagy a korábbi terepbejárások során a múzeum gyűjteményébe került kerámiatöredékek ismételt meghatározásával a lelőhelyek időrendjének őskoron belüli pontosítására.

Római kor

Iszkaszentgyörgy területének római kori lakottságára és használatára utal a 6 db nyilvántartott római kori lelőhelye (22378, 22480, 22486, 22487, 22488, 22491). Azonosításuk kivétel nélkül terepbejárások során történt, ásatás ezeken a lelőhelyeken még nem zajlott. Adattári dokumentációból és szakirodalmi adatokból ismert azonban az Iszkaszentgyörgy-Somosmál nevű lelőhely, ahol folytattak ásatást, a közhiteles lelőhelynyilvántartásban – a hatástanulmány írásának idején – mégsem szerepel (korábban 21932 azonosítószámon, Somosmál néven szerepelt, de téradat nélkül). Somosmál oldalában már 1935-ben téglák kerültek elő és római téglasírokat feltételeztek.

3. ábra: Belsőházaspár sírköve Iszkaszentgyörgyről

1967-ben egy fatuskó kiemelésekor késő római téglasír került elő. A továbbiakban még hat sírt, valamint egy melléklet nélküli, hátán fekvő lócsontvázat tártak fel (4. ábra). A sírok zöme bolygatott volt, tájolásuk egy kivételével É–D. A mellékletek alapján a 4. századra keltezhetők. A Duzzogó forrás fölé a két világháború között épített fürdő kerítésébe a környékről előkerült 2. századi római kőfaragványokat – egy benszülött házaspár sírkövének töredéke (3. ábra), egy Hercules-Alkestis tábla, valamint a benszülött származású Marcus Ulpius Attinus fogadalmi oltára építettek be.

Népvándorláskor

1988-ban terepbejáráson azonosítottak egy népvándorlás kori

telepnyomot, amely Sportpálya lelőhelynéven (22495) került be a közhiteles nyilvántartásba. A kutatás Iszkaszentgyörgy-Zsidó-hegy alatti

5. ábra: Az 1935-ben feldúlt iszkaszentgyörgy-zsidóhegyi sír leletanyaga (SzIKM állandó régészeti kiállítás)

4. ábra: Lócsontváz az iszkaszentgyörgy-somosmályi késő római kori temetőből

homokbánya lelőhelyen egy nagyobb, az 5. század második feléből származó temetővel számol. 1935-ben egy gazdag nő sírt dúltak fel itt, amelyben vaskapcsokkal összefogott koporsóban nyugodott az elhunyt, poliéder fülbevalóval, ezüsttükörrel, állatfej-díszes tüskéjű ovális csattal, valamint üveg-, kristály-, és aranygyöngyökkel (5. ábra). Bóna István 1960-ban végzett a területen hitelesítő ásatást, amely során kettő további szegényesebb sírt tárt fel. 2016-ig hiányzott a szakirodalomból az Iszkaszentgyörgy-Zsidó-hegyi temető térképi ábrázolása. A múzeum adattárában meglelt 1960-as ásatási helyszínrajz alapján lehetett meghatározni a temető pontos elhelyezkedését. Virágos Réka és Schilling László régészek 2008-as helyszíni szemléjük alkalmával még felismerték a Bóna István által feltárt betemetetlen sírgödröket. A lelőhely ma már nem szerepel a közhiteles nyilvántartásban (korábban az azonosítószáma 21929 volt), mert a temető részben megsemmisült, részben pedig feltárássra került.

Kora avar kori leletek láttak napvilágot a 19. században a Pappenheim kastélyhoz (21658) tartozó területen. Nagygyömbös arany fülbevalópár, 5 db háromélű nyílhegy, egyenes kard kerültek elő „*az egykori feljegyzés szerint, 1836 április havában Iszkaszentgyörgyön a kastélyon felül való táblának napnyugati sarkán az árokban a hegyoldalon egy régi hosszú holttetem mellett*” (Marosi Arnold). A „tábla” kifejezés alatt minden bizonnyal gabonátáblát, szántóföldet értettek. Szántóföldet a második katonai felmérés (1806–1869) térképén csak a kastélytól északra egy erdősáv után, valamint a kastélytól délre látunk. A „*kastélyon felül*” helymeghatározás alatt nagy valószínűséggel a kastélytól északnyugatra fekvő területet érthetjük, a kastély ugyanis DK-re „néz”. A kastélytól északra elhelyezkedő szántóföld „*napnyugati sarka*” azonban több helyütt is „*hegyoldalon*” van, ami megnehezíti a lokalizálást. 1971-ben Bóna István felvetette, hogy a lelőhely azonos az Iszkaszentgyörgy-Kincsesbánya, Bitói kőfejtő lelőhellyel. 2006-ben Fancsalszky Gábor hívta fel először a figyelmet arra, hogy valószínűtlen a két lelőhely azonossága, amit a Szent István Király Múzeum Adattárában fellelt 1954-es dokumentáció vázlatos térképe alapján bizonyossággal alátámaszthatunk. Az mindenesetre a fentiek alapján bizonyos, hogy a lelőhely nem ott helyezkedik el, ahol a hatástanulmány írása idején a közhiteles lelőhelynyilvántartásban szerepelt, hanem attól több száz méterre nyugatra vagy északnyugatra.

Az Iszkaszentgyörgy-Kincsesbánya, Bitói kőfejtő (21655) néven nyilvántartott lelőhelyről Petőcz László 1953 augusztusában egy próbaárokban 3 melléklet nélküli, DNY–ÉK tájolású sírt tárt fel (SZIKM AD 4409/87.). 1954-ben ugyaninnen avar kori laposfülű kengyel, fokosbalta és egy L alakú bárd került be a Nemzeti Múzeumba Ny–K tájolású sírokból. Az L alakú bárdot Bóna István nyomán az avar kor második felére keltezi a kutatás, ám valójában ezt alátámasztó adattal nem rendelkezünk, hiszen a bárd ajándékként került a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményébe, így megjelölt lelőhelye és formája alapján csak annyit állíthatunk, hogy avar kori (6–8. század). Egyedül a laposfülű kengyel, ami az avar koron belül pontosabban annak első felére (6–7. század) keltezhető. Iszkaszentgyörgy-Kincsesbánya Bitói-kőfejtő lelőhely lokalizálása az eddig elérhető irodalom alapján ellentmondásos volt, pedig a Szent István Király Múzeum adattárában fellelhető dokumentáció (SZIKM AD 4409/87) vázlatos térképe alapján az elhelyezkedése egészen pontosan meghatározható. 2016-ban leadott jelentésében (SZIKM AD 8765-2016) Szücsi Frigyes határozta meg a közhiteles lelőhelynyilvántartásban – korábban tévesen – szereplő lelőhely elhelyezkedését. Sajnos Iszkaszentgyörgy-Kincsesbánya-Bitói-kőfejtő néven nyilvántartott avar kori temetőt a bányászattal szinte teljesen elpusztították.

A 8. sz. főúttól délre elhelyezkedő Imremajor (21656) udvarán egy gabonátároló építésekor bukkantak késő avar kori (8. századi) sírokra. Az alsó siló területén vastárgyak, a középső siló területén pedig öntött bronz övkészlettel ellátott férfi sírja került elő. A felszínen avar kori kerámiatöredékek rejtlettek.

Középkor

A középkor (régészetben használatos értelemben a Szent István-i államalapítástól a mohácsi vészig tartó időszak) valamely szakaszában való megtelepedésre mindösszesen 11 nyilvántartott lelőhely utal Iszkaszentgyörgy közigazgatási területén. Közülük hat lelőhely (22476, 22481, 22485, 22486, 22488, 22490) keltezhető az Árpád-korra és a késő középkorra egyaránt, amelyeknél felmerül a több évszázados folyamatos megtelepedés lehetősége. Három lelőhely (22378, 22380, 22381)

szerepel a nyilvántartásban, amely kora a középkoron belül pontosabb egyelőre nem határozható meg. Egy lelőhely (22492) a középkoron belül csak az Árpád-korra, egy pedig csak a késő középkorra (22482) keltezhető a kutatás jelenlegi állása szerint.

A középkori Izka falu pontos elhelyezkedésének meghatározásához további kutatások szükségesek. Siklósi Gyula a Csór közigazgatási területének keleti részén, közvetlenül a 8. számú főút déli oldalán elterülő MRT 1/15. lelőhelyet (azonosítószáma: 22474) vélte a középkori Izka falu helyének. Azonban az Árpád-korra és a késő középkorra is keltezhető az MRT 1/15. lelőhelytől ÉNy-ra elterülő Iszkaszentgyörgy-Bakbúz déli része (22481) és Csór-MRT 1/17 (22476) lelőhelyek, amelyek ugyancsak összefüggésbe hozhatók a középkori Izkával.

A késő középkori oklevelekben megjelenő, de vélhetően Árpád-kori alapítású Atya falu pontos helye még szintén ismeretlen. A hagyomány a Duzzogótól észak-keletre, mai Rókaliki-tábla helyére teszi a hajdani Atya falut. A Rókaljuk (MRT 2/13. lelőhely) néven nyilvántartott (azonosítószáma: 22488) nagykiterjedésű lelőhely terepbejárási adatok alapján Árpád-kori és a középkori települést is rejt, de ezeket az adatokat egyrészt ásatás még nem erősítette meg, másrészt a közelében (500–600 méterre nyugatra) ugyancsak terepbejárási adatok alapján ismert másik Árpád-kori és középkorra keltezhető lelőhely a Somosmáli-dűlő és a Nagybébic között (MRT 2/7. lelőhely, azonosítószáma: 22485). A megfelelő adatok hiányában nem bizonyítható, hogy melyik lelőhellyel azonosítható az egykori Atya település.

Amennyiben középkori eredetű, a határhasználat jellegzetes emlékeként említhető az Iszkaszentgyörgy és Moha határán, a mai 8202. számú út és a Csór-Iszkaszőlőhegyet Mohával összekötő út kereszteződésében álló határhányás, amelyre kis szakrális emlékhelyet telepítettek (a legenda szerint Szent György lovag itt győzte le a környéket rettegésben tartó sárkányt. Maga az emlékhely egy kb. 70×70 cm alapterületű, mintegy 3 méter magas termésköoszlop, felső részén négy oldalra néző házikószerű kiképzéssel, melynek országút felőli oldalán bádoglemezre festett jelenet ábrázolta Szent György viadalát). Az emlékhely az első és második katonai felmérés térképén egyaránt látható.

Felhasznált irodalom

Bánki Zsuzsa: Iszkaszentgyörgy-Somosmál. *Régészeti Füzetek* I/21 (1968) 25.

Bóna István: A népvándorlás kora Fejér megyében. In: Fitz Jenő (szerk.): *Fejér megye története az őskortól a honfoglalásig* 5. Székesfehérvár 1971, 217(1)–314(94).

Fancsalszky Gábor: Régészeti adatok Székesfehérvár környékének népvándorláskori topográfiájához. *Alba Regia* 35 (2006) 73–92.

Fitz Jenő: *Kiadatlan Hercules domborművek Fejér megyében*. Székesfehérvár 1957.

Fitz Jenő: Az eraviszkusz női viselet. *Archaeologiai Értesítő* 84 (1957) 133–154.

Kanozsay Margit: Egy római síremlék Iszkaszentgyörgyről. *Antik Tanulmányok* 4 (1957) 107–115.

Marosi Arnold: Kutatás Iszkaszentgyörgyön. *Székesfehérvári Szemle* 5/1–2 (1935) 38.

Siklósi Gyula: A középkori Csór és temploma. *Műemlékvédelmi Szemle* (1994/1) 15–35.

Szentpéteri József (szerk.): *Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa*. Budapest 2002.

Szücsi Frigyes: Térhasználat és kontinuitás a népvándorlás kori Fejér megyében: romanizáltak, germánok és avarok. In: *Studia Varia. Tanulmánykötet*. Szerk.: Balázs et al. Budapest 2016, 496–512.

2. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

2.1. A TERÜLETFELHASZNÁLÁSI VÁLTOZÁSOK ISMERTETÉSE

2.1.1. Beépítésre szánt területek

1. Öreg Iszka területén a hatályos terv szerinti falusias lakóterületek végén található véderdő területeket a földrészlet határa vonaláig falusias lakóövezetbe sorolják át.

2. 02/4 és a 047 hrsz.-ú területek Kmg besorolásának módosítása K-mű jelű beépítésre szánt mezőgazdasági üzemi területbe.
3. 0269 hrsz.-ú területek Kmg besorolásának módosítása K-mű jelű beépítésre szánt mezőgazdasági üzemi területbe.
4. 0187/7 és 0187/9 hrsz.-ú telkeken lévő Kmg besorolású terület módosítása K-mű jelű beépítésre szánt üzemi területbe.
5. A déli gazdasági területen, a 8-as főút déli oldalán lévő általános mezőgazdasági terület gazdasági területfelhasználást kap.
6. A márványhegyi-dűlőtől délre fekvő kertvárosias lakóterületen a közterület (közkert) egy része kertvárosias lakóterületű övezeti besorolást kap.
7. Kisiszka déli végén a 2010 hrsz.-ú közút besorolású terület általános mezőgazdasági területfelhasználást, valamint a kertes mezőgazdasági terület (Mk) egy része falusias lakóterület (Lf) besorolást kap.

2.1.2. Beépítésre nem szánt területek

8. A kertes mezőgazdasági övezet irányában bővül a bányaterület déli irányban. Az érintett hrsz.-ú telkek: 2807, 2503/2, 2806, 2805, 2804/2, 2804/1, 2803/2, 2803/1, 2608/1, 2608/2, 2609, 2610, 2611/1, 2611/2, 2611/3, 2611/4, 2611/5, 2611/6 és a 0243/2 egy része.
9. Az Iszka szőlőhegy fölött, a különleges honvédelmi területből az országos erdőállományi adattár alapján véderdő övezetbe sorolt erdőterületek honvédelmi véderdő, illetve a nem erdő területek beépítésre nem szánt honvédelmi terület területfelhasználást kapnak.
10. Északon a tavak melletti területek természetközeli területfelhasználást kapnak.
11. A 021 és 020 hrsz.-ú ingatlanokon a védelmi rendeltetésű erdő és általános mezőgazdasági terület kertes mezőgazdasági területfelhasználást kap.
12. Iszka külterületen a 0238/33 hrsz.-ú ingatlanon, a bányaut melletti közúti terület általános mezőgazdasági területfelhasználást kap.
13. A Duzzogó forrástól délnyugatra, a 042 hrsz.-ú ingatlanon található különleges rekreációs terület egy része védelmi erdő besorolást kap.

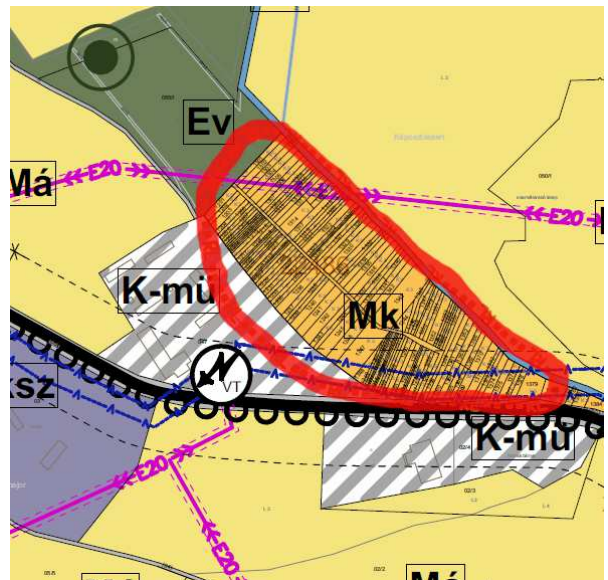
2.2. A VÁLTOZTATÁSOK HATÁSA A RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGRE

2.2.1. A beépítésre szánt területeken

A beépítésre szánt területeken való változtatások közül sem régészeti lelőhelyet, sem régészeti érdekű területet nem érint a területfelhasználási változtatások ismertetése során 1, 3, 4, 6 számokon leírt változtatás. A terepbejárás sem szolgáltatott újabb adatokat, de azt hozzá kell tenni, hogy ezek közül egyik terület sem volt bejárható, többnyire az összefüggő növénytakaró, valamint a területek bekerítettsége miatt.

A 2. számú változtatás (02/4 és a 047 hrsz.-ú területek Kmg besorolásának módosítása K-mű jelű beépítésre szánt területre) érinti a György-major nevű lelőhelyet (22486), ahol római kori és Árpád-kori telepnyomot azonosítottak (6. ábra). A lelőhely területén földmunkával járó beruházások veszélyeztetik a régészeti örökséget.

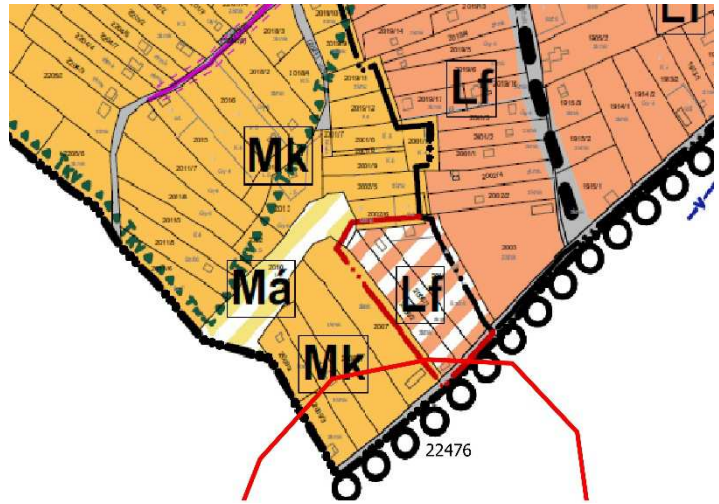
Régészeti lelőhelyet ugyan nem érint, de régészeti érdekű területnek minősül az 5. változtatás (a déli gazdasági területen, a 8-as főút déli oldalán), mert az első katonai felmérés alapján a Sárrét partján helyezkedik el a terület. A szomszédos Csór község közigazgatási területén egyértelműen meg lehetett állapítani, hogy a régészeti lelőhelyek többségében a Sárrét lápos-mocsaras vidékének partján sorakoznak. Ez feltételezhető tehát az

6. ábra: A 2. számú változtatás (K-mű jelű beépítésre szánt területek) és a György-major (22486) régészeti lelőhely (vastag vörös vonallal jelölve)

Iszkaszentgyörgy közigazgatási területére kiterjedő szakaszon is, noha a terepbejárás során régészeti lelet nem került elő. Az 5. változtatás keretében általános mezőgazdasági terület kap gazdasági területfelhasználást, ami a régészeti örökségre alapvetően nem jelent nagyobb veszélyt, de régészeti lelet vagy lelőhely váratlan előkerülése esetén az értékvédelmi tervben megfogalmazottak szerint kell eljárni.

Kisizska déli végén a 7. számú változtatás keretében a kertés mezőgazdasági terület (Mk) egy részéből kialakított falusias lakóterület (Lf) déli „csücske” érinti a Csór-MRT 1/17 lelőhelyet (22476) (7. ábra). A terepbejárás során nem nyílt lehetőség annak megállapítására, hogy a lelőhely valóban kiterjed-e a változtatással érintett területre, mert a zárt, bekerített magánkertek területe nem volt bejárható. A lelőhely északi részén elterülő szántóföldön azonban rendkívül ritkásan jelentkezték a lelőhelyre utaló kerámatöredékek, ami alapján – állásponturnk szerint – a lelőhelyre nem jelent veszélyt a változtatás.

7. ábra: A 7. számú változtatás és a Csór-MRT 1/17 lelőhely nevű (22476) régészeti lelőhely (vörös körvonallal jelölve)

2.2.2. A beépítésre nem szánt területeken

A beépítésre nem szánt területeken egyedül a 12. változtatás (0238/33 hrsz.-ú ingatlanon) érinti – rendkívül kismértékben – a Bakbúz északi része (MRT 2/2. lelőhely, azonosítószáma: 22480) nevű lelőhelyet (8. ábra). Az ingatlan területén a terepbejárás során régészeti lelet nem került elő, így nem kizárt, hogy a lelőhely valójában nem érinti az ingatlant. A szántóföldi művelés ugyan károsítja a régészeti lelőhelyeket, de jelen esetben a lelőhely vagy nem, vagy csak rendkívül kismértékben terjed ki a változással érintett ingatlanra, ezért – állásponturnk szerint – a területfelhasználási változtatás a régészeti lelőhelyre nem jelent veszélyt.

Régészeti érdekű területnek tekintendő a 10. számú változtatás az északi tavak mellett, mert a Gaja-patak partjaihoz közel fekszik. A terület terepbejárás végzésére alkalmatlannak bizonyult, így esetleges régészeti érintettség tisztázására nem nyílt lehetőség.

8. ábra: A 12. változtatás (fehér alapon sárga sraffozással) és a Bakbúz északi része (22480) régészeti lelőhely (a vastag vörös vonallal körülölelt terület)

az

3. ÉRTÉKVÉDELMI TERV (RÉGÉSZET)

Iszkaszentgyörgy közigazgatási területén külterületen és belterületen, illetve beépítésre nem szánt és beépítésre szánt területeken egyaránt található régészeti lelőhelyek. A mezőgazdasági tevékenység a szántás mélysége, illetve az erózió által okozott hatások miatt veszélyezteti és hosszabb távon teljes megsemmisüléssel fenyegeti a régészeti lelőhelyek kisebb mélységben fellelhető régészeti objektumait. A külterületen szántóföldi művelés alatt álló régészeti lelőhelyek esetében erre különösen figyelemmel kell lenni (22378, 22380, 22381, 22480, 22481, 22482, 22485, 22488, 22490, 22491 azonosító számú lelőhelyek). A régészeti lelőhelyek állagromlásának megóvása érdekében lehetőség szerint javasolt a szántó művelési ág megváltoztatása úgy, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását biztosítsa (javasolt a rét vagy legelő művelési ág bevezetésének megfontolása). Ha erre a jövőben lehetőség nem nyílik és valamelyik

lelőhely állagromlásának előrehaladott mértéke a lelőhely teljes megsemmisülésével fenyeget, akkor a területileg illetékes Szent István Király Múzeummal együttműködve kell keresni a lehetőséget az anyagi fedezet előteremtésére, hogy a lelőhely régészeti feltárására sor kerülhessen.

A beépítésre szánt területeken – többnyire belterületen – elsősorban a földmunkával járó építési munkálatok veszélyeztetik a régészeti lelőhelyeket (21568 [noha ennek a lelőhelynek a téradata a nyilvántartásban minden bizonnyal rossz helyütt szerepel], 22495, 22486 azonosító számú lelőhelyek). Amennyiben földmunkával járó építési munkálatra kerülne sor a nyilvántartott régészeti lelőhelyek területén, akkor a beruházás engedélyeztetése vagy bejelentése során a hatóság (Fejér Megyei Kormányhivatal Székesfehérvári Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Osztálya) is részt vesz az eljárásban és előírja a megelőző feltárás valamilyen formájának teljesítését (próbafeltárás, teljes felületű feltárás vagy régészeti megfigyelés). A megelőző feltárás költségeit annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19. § (3)).

A lelőhelyek valós és pontos kiterjedésének megállapításához némely esetben nem rendelkezünk elegendő információval (például olyan területeken, amelyek a növényzet vagy a beépítettség miatt alkalmatlanok terepbejárás végzésére). Ennek következtében a lelőhelyek valós kiterjedése esetenként eltérhet a közhiteles nyilvántartásban rögzített poligontól, továbbá a közhiteles nyilvántartásban szereplő lelőhelyeken kívül újabb régészeti lelőhelyek előkerülését sem lehet kizárni, különösen a régészeti érdekű területeken. Amennyiben bármilyen régészeti feltáráson kívüli földmunka során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgya kerül elő, a felfedező, a tevékenység felelős vezetője, az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet abbahagyni, majd a jegyző útján a hatóságnak (Fejér Megyei Kormányhivatal Székesfehérvári Járási Hivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Osztály, cím: 8000 Székesfehérvár, Mátyás király krt. 13., tel.: 06 22 795-781) azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt (Kötv. 24. § (2)). Az ügyintézés hatékonysága és az esetlegesen szükségessé váló mentő feltárás mielőbbi megkezdésének érdekében célszerű a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt is rövidúton tájékoztatni (Szent István Király Múzeum, 8000 Székesfehérvár, Fő u. 6., tel.: 06 22 315-583, e-mail.: titkarsag@szikm.hu). A feltárással jogosult intézmény köteles a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni, és folyamatosan – az elvárható ütemben – végezni, az előkerült régészeti leletet ideiglenesen elhelyezni (Kötv. 24. § (3)). A mentő feltárás során felmerülő költségeket a feltárással jogosult intézmény viseli.

4. ÖSSZEFOGLALÁS

Iszkaszentgyörgyön jelentős a – terepbejárásokon azonosított – őskori lelőhelyek száma (7 db), ám azok pontosabb kormeghatározásával még adós a kutatás. A római kori lelőhelyek száma szintén viszonylag magas (6 db nyilvántartott és 1 db nyilvántartásban nem szereplő), ám azok közül csak egyetlen egy lelőhelyen zajlott ásatás, amely egy 4. századi temetőrészletet hozott a felszínre. A népvándorlás korából a térségben ritkának számító, 5. század második felére keltezhető germán temető, valamint kettő avar kori temető néhány sírja is előkerült. A legnagyobb számban (11 db) a középkori lelőhelyek szerepelnek a nyilvántartásban. A középkori forrásokból ismert településekkel (Atya, Iszka, Szentgyörgy) való megfeleltetésük egyelőre nem egyértelmű, megbízhatóbb eredmények további kutatásuktól várhatók.

A beépítésre szánt területeken a területfelhasználási változtatások közül a 2.1.1. alfejezetben 2. és 7. számmal jelölt változás (a 02/4 és a 047 hrsz.-ú területek Kmg besorolásának módosítása K-mű jelű beépítésre szánt mezőgazdasági üzemi területbe, valamint Kisiszka déli végén a kertés mezőgazdasági terület (Mk) egy részének falusias lakóterületbe (Lf) sorolása) érint régészeti lelőhelyeket. A 7. számú változtatás – a lelőhely csekély érintettsége miatt – nem, a 2. számú változtatás azonban veszélyeztetheti a György-major nevű lelőhelyet (22486), amennyiben ott a későbbiekben bármilyen földmunkára kerülne sor.

A beépítésre nem szánt területeken egyedül a 12. változtatás (0238/33 hrsz.-ú ingatlanon) érinti a Bakbúz északi része (MRT 2/2. lelőhely, azonosítószáma: 22480) nevű lelőhelyet, ám ez a változtatás a fentebb ismertettek alapján a régészeti lelőhelyet nem veszélyezteti.

Nyilvántartott régészeti lelőhelyek területén tervezett földmunkákat megelőzően az értékvédelmi tervben megfogalmazottak szerint kell eljárni, akárcsak abban az esetben, ha bármilyen régészeti feltáráson kívüli földmunka során régészeti emlék, lelet vagy annak tűnő tárgy kerül elő.

Nyilatkozat a kulturális örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére való jogosultságról

Alulírott Szücsi Frigyes régész nyilatkozom, hogy a 439/2013. (XI.20.) Korm. rendelet 5. § (2) bekezdése szerinti előírásoknak megfelelek, valamint a 10. § szerinti szakértői nyilvántartásban szerepelek.

Okleveles régész szakképesítést igazoló okirat száma: ELTE-BTK-0144/2012
Szakértői nyilvántartási szám: 16-003

A hatástanulmányban tervezett megoldások megfelelnek az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak.

Bakonykúti, 2018. december 9.

Szücsi Frigyes
régész, örökségvédelmi szakértő